

MEMO / 2015. június 2.

Súlyos munkaerő-kizsákmányolás: az EU-n belül mozgó vagy az EU-ba érkező munkavállalók

1. Mi minősül a munkaerő súlyos kizsákmányolásának?

Ha valaki a hét minden napján dolgozik, de bérét csak rendszertelen időközönként, vagy egyáltalán nem fizetik ki, ha a közösség többi részétől elszigetelve, zsúfoltságban, rossz körülmények között lakik, ha munkaszerződés nélkül dolgozik, és folyamatosan retteg a kitoloncolástól – ezek mind a munkaerő súlyos kizsákmányolásának példái. A „súlyos munkaerő-kizsákmányolás” hivatalosan a munkaerő kizsákmányolásának minden olyan formáját jelenti, amely büntethető annak a tagállamnak a jogszabályai szerint, ahol erre a kizsákmányolásra sor kerül. Bár az uniós büntetőjogi szabályozás csak a munkaerő-kizsákmányolás egyes formáira terjed ki, az EU Alapjogi Chartájának 5. cikke tiltja a rabszolgaságot és a kényszermunkát, a 31. cikk pedig kimondja, hogy minden munkavállalónak joga van a „tisztességes és igazságos” munkafeltételekhez.

2. Kik esnek áldozatul a súlyos munkaerő-kizsákmányolásnak az EU-ban?

A munkaerő-kizsákmányolás áldozatai azok a munkavállalók, akik olyan munkakörülményeknek vannak kitéve, amelyek az adott ország jogszabályai szerint büntethetőnek minősülnek. A munkaerő-kizsákmányolás áldozatai gyakran elszigetelten dolgoznak a földeken, háztartásokban vagy építkezéseken. Amikor a foglalkoztatás véget ér, az áldozatok sok esetben elhagyják az országot, ahol dolgoztak, és ezután már nehéz őket elérni. A súlyos munkaerő-kizsákmányolás áldozataival foglalkozó gyakorló szakemberek azonban le tudják írni az áldozatok tapasztalatait, és az FRA-nak adott interjúk, fókuszcsoportos megbeszéléseken való részvétel vagy esettanulmányok útján közülük többen is megosztották ezzel kapcsolatos ismereteiket és szakértelmüket.

3. Megállapította-e az FRA a súlyos munkaerő-kizsákmányolás áldozatainak számát az EU-ban?

A súlyos munkaerő-kizsákmányolás jellegénél fogva nehéz felbecsülni az áldozatok számát. Ennek több oka van: a munkaerő-kizsákmányolás meghatározása uniós tagállamonként eltérő, a munkaerő-kizsákmányolás ellen tett intézkedések szintén különböznek, ráadásul a valóságnál általában sokkal kevesebb esetet jelentenek. Az FRA által összegyűjtött bizonyítékok azt mutatják, hogy azokban az uniós tagállamokban, ahol a munkaerő-kizsákmányolás meghatározása tágabb, és ahol több az ellenőrzés, az áldozatként azonosított személyek és a büntetések száma magasabb, mint azokban az országokban, ahol szűkebbek a definíciók. A munkaerő-kizsákmányolás számszerűsítésére tett kísérleteket fenntartásokkal kell kezelni; a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) például úgy becsülte, hogy a 2002 és 2011 közötti 10 éves időszakban „bármely adott pillanatban, szerte a világon 1000 emberből körülbelül három kényszermunkát végzett”. A munkaerő-kizsákmányolás mennyiségi dimenziójának jobb felbecsülése érdekében az FRA több olyan nagy kockázatú ágazatot is megnevezett, ahol a munkavállalók nagyobb valószínűséggel esnek áldozatul kizsákmányolásnak; ilyen például a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás, a halászat, az építőipar, a szálloda- és vendéglátóipar, a háztartási munka és a feldolgozóipar egyes formái.

4. Ki számít veszélyeztetettnek a súlyos munkaerő-kizsákmányolás szempontjából az EU-ban?

Több olyan kockázati tényező is van, amelyek a munkavállalókat különösen kiszolgáltatottá teszik a kizsákmányolással szemben. Ezek a következő csoportokba sorolhatók:

- A foglalkoztatás országának jogi és intézményi keretrendszerével összefüggő kockázati tényezők, például a vizsgálatok hiányossága vagy a munkakörülmények ellenőrzésének elmaradása;
- A munkavállalók személyes helyzetével összefüggő kockázati tényezők, például ha nem beszélnek annak az országnak a nyelvét, ahol dolgoznak, alacsony az iskolai végzettségük, vagy a származási országukban mélyszegénységben éltek;
- A munkahelyi kockázati tényezők, például a munkaerő-kizsákmányolásra hajlamos ágazatban végzett munka vagy a veszélyes foglalkoztatási helyzet;
- A munkáltatók által előidézett kockázati tényezők, például ha a szerződést nem olyan nyelven írják, amelyet a munkavállaló is ért, nem tájékoztatják a munkavállalót a jogosultságairól, vagy növelik a munkavállaló függőségét (például biztosítják a szállást és a közlekedést, vagy más családtagokat is alkalmaznak).

5. Súlyos munkaerő-kizsákmányolás esetén milyen szerepe van az uniós intézményeknek és a tagállamoknak?

Az uniós tagállamok kötelesek a kellő gondossággal eljárni. Ez azt jelenti, hogy amennyiben egy másik országból származó munkavállaló súlyos kizsákmányolás komoly veszélyének van kitéve, joga van az illetékes hatóságok által alkalmazott védelmi intézkedésekhez. A tagállamoknak az uniós jogból eredő kötelezettségük, hogy ellenőrzéseket végezzenek a munkaerő-kizsákmányolás eseteinek felderítésére, hogy védjék az áldozatokat, jogorvoslati mechanizmusokat alakítsanak ki és gondoskodjanak az elkövetők bíróság elé állításáról.

6. Miért egyedülálló ez a kutatás?

Ez az első olyan uniós kutatás, amely átfogóan vizsgálja az EU-n belül mozgó vagy az EU-ba érkező munkavállalók kizsákmányolásának valamennyi büntetendő formáját. Bizonyítékkal szolgál arra, hogy:

- a súlyos munkaerő-kizsákmányolás az EU-ban több iparágban is általános jelenség (ilyen például a mezőgazdaság, az építőipar, a szálloda- és vendéglátóipar, a háztartási munka és a feldolgozóipar), az elkövetők ennek ellenére büntetlenül folytatják tevékenységüket,
- a fogyasztók nem tudják, hogy a megvásárolt termék esetleg munkaerő-kizsákmányolás eredménye-e, mivel nincsenek kötelező előírások vagy jelölések,
- a büntetendő munkaerő-kizsákmányolás uniós tagállamonként eltérő meghatározásai következtében ami az egyik országban bűncselekménynek minősül, a másikban nem feltétlenül az.
- Néhány országban, például Bulgáriában, Cipruson, Görögországban, Lettországon, Litvániában, Luxemburgban, Máltán és Szlovéniában a kizsákmányoló munkakörülményekre vonatkozó törvények csak a rendezetlen jogállású, harmadik országbeli állampolgárokat védik. A nem uniós országokból származó, jogellenesen ott tartózkodó munkavállalókat szinte mindegyik uniós tagállamban büntetőjogi rendelkezések védik a súlyos munkaerő-kizsákmányolással szemben. Az uniós állampolgárok csak négy tagállamban élveznek ilyen szintű védeltséget (Belgium, Franciaország, Németország és Hollandia).

7. Hogyan zajlott a jelentéshez szükséges adatgyűjtés?

Másodelemzésre és terepmunkára egyaránt sor került: a súlyos munkaerő-kizsákmányolás jogi és intézményi keretrendszerét vizsgáló másodelemzést mind a 28 EU-tagállamban elvégezték, terepkutatás pedig 21 uniós országban zajlott, azaz Dánia, Észtország, Lettország, Luxemburg, Románia, Szlovénia és Svédország kivételével az összes tagállamban (ennek az erőforrások korlátozottsága volt az oka). A tagállamokat úgy választották ki, hogy biztosított legyen a különböző földrajzi régiók, valamint az eltérő gazdasági helyzetek és jogi hagyományok szerepeltetése. A terepmunka keretében összesen 616 szakértői interjút készítettek munkaerő-kizsákmányolással foglalkozó különféle szakmai csoportokkal, többek között a munkaügyi felügyelőségek és a rendőrség munkatársaival, bírakkal, munkavállalói és munkaadói képviselőkkel; ezenkívül 24 fókuszcsoporthoz megbeszélésre is sor került, amelyeken különböző gyakorló szakemberekből álló vegyes csoportok vettek részt. A terepmunka részeként ezenkívül 217 olyan esettanulmányt gyűjtöttek össze, amely a súlyos munkaerő-kizsákmányolás példáit vizsgálta. Ezek a szakértők által tagállami szinten közölt információkon alapultak.

8. Mit lehet tenni a helyzet javítása érdekében?

- Az uniós intézmények és a tagállamok úgy tudnak reagálni a felismert kockázati tényezőkre, ha megelőző és ellenőrző mechanizmusokat hoznak létre, és jogi és intézményi keretet alakítanak ki a munkaerő-kizsákmányolás eseteinek munkahelyi ellenőrzések révén történő felgöngyölítésére. Továbbá biztosíthatják az áldozatok igazságszolgáltatáshoz való jogát, mégpedig célzott támogató szolgáltatások, az áldozatok jogairól szóló tájékoztatás, hatékony nyomozás és vádemelés, valamint a munkaerő-kizsákmányolás elkövetői elleni szankciók útján.
- A nyilvánosságnak tisztában kell lennie azzal, hogy a munkaerő-kizsákmányolás létező jelenség, és hogy a zéró tolerancia alkalmazása minden munkavállalónak és a gazdaság minden ágazatának hasznára válna.
- A szakszervezeteknek és a civil szervezeteknek meg kell szólítaniuk az EU-n belül mozgó vagy az EU-ba érkező munkavállalókat, és támogatniuk kell az átlátható munkaviszonyokat a munkavállalók által ismert nyelven írt munkaszerződésekkel, amelyek arra kötelezik a munkáltatót, hogy havonta fizessen bért, ne csak a projekt vagy a szezon végén.
- A fogyasztóknak joguk van tudni, ha a megvásárolt termék nagy valószínűséggel kizsákmányoló körülmények között készült. A termékeket és szolgáltatásokat ezért a tisztességes munkakörülményeket igazoló tanúsítványokkal vagy jelölésekkel kell ellátni.
- A vállalatokat kötelezni kell arra, hogy tájékoztassák a nyilvánosságot a munkaerő-kizsákmányolás elleni biztosítékaikról, a nyilvánosság számára pedig hozzáférhetővé kell tenni a munkaerő-kizsákmányolás miatt elítélt munkáltatók vagy toborzócégek nyilvántartását.
- Az áldozatok sértettként való elismeréshez és igazságszolgáltatáshoz való joga nem lehet a tartózkodási jogállás függvénye. Az áldozatoknak a tartózkodási jogállásuktól függetlenül hozzá kell férniük a kártérítéshez.

9. Hogyan fogja az FRA nyomon követni a felmérés eredményeit?

Az áldozatok tapasztalatainak és szükségleteinek jobb megismerése érdekében az FRA egy nyomon követési projektet tervez, amelynek keretében olyan munkavállalókkal készít interjút, akik már megtapasztalták az EU-ban a munkaerő-kizsákmányolást vagy ki vannak téve a veszélyének.

Az FRA emellett szorgalmazni fogja, hogy a szakpolitikai változtatás érdekében vegyék figyelembe a kutatás eredményeit. Ehhez szükség lesz az olyan intézmények szoros együttműködésére, mint az Európai Bizottság, az Európai Parlament, az Európa Tanács, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség (ITUC) és az Európai Szakszervezeti Szövetség (ETUC), valamint más uniós ügynökségek, például az Eurofound és az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség (EU-OSHA). Az FRA ugyancsak szorosan együtt fog működni a tagállamokkal és a civil szervezetekkel, ezenkívül a médiát is arra ösztönzi, hogy hívja fel a figyelmet az EU-ban előforduló súlyos munkaerő-kizsákmányolás jelenségére.

További kérdéseivel, kérjük, forduljon az FRA médiacsapatához:

E-mail: media@fra.europa.eu / Tel.: +43 1 580 30 642